

Suomenkielistä järjestöllistä ja kirjallista toimintaa Ruotsissa v. 1918-1924

Aessori Arvo Yläräkkölä Stockholms Stadsbibliotek'in toimeksiannosta pitämä esitelmä Tenstan kirjastossa.

Suomalainen kirjallisuuden ja poliittisen historian tutkimus ei ole kiinnittänyt paljonkaan huomiota Ruotsissa tapahtuneeseen suomenkielisen kirjallisuuden ja järjestöelämän ilmiöihin tämän vuosisadan alkuvuosikymmeninä.

Onko tämä osoitus siitä, kuinka vähän arvostetaan niiden sukupolvien työtä, jotka ovat elinpäivänsä viettäneet Ruotsissa ja jossa heidän matkansa pää on taittunut?

VÄRMELAND SKÖNA – MITEN TÄNÄÄN?

Suomalaisten muuttoliike Ruotsiin on ikivanha asia. Ruotsin Valtionarkistossa säilytetään mm. vuodelta 1347 kuninkaallista kirjettä, jossa käsitellään veroasioita. Tunnettu esimerkiksi nimen Lösskatteberg. Siis veroton paikkakunta, jossa metsäsuomalaiset saivat nauttia verovapautta. Varsinaisena suurena muuttoliikkeeseen vaikuttaneena kuninkaallisena kirjeenä pidetään Kustaa Vaasan 20. huhtikuuta 1542 päivätyä "avointa kirjettä".

Se oli osoitettu tosin norlantilaisille, mutta vaikutti kuitenkin suureen muuttoliikkeeseen mm. Savosta. Heidän jälkeläisensä asuttivat sittemmin Värmlannin ja Taalainmaan. Kukapa ei muistaisi Värmland sköna-laulua. Näin haastelevat esi-isien henget vuosisatojen takaa ajan patinoimina. Miten on tänään?

ITSETUNTO HERÄÄ

Vaikka Iso Kirja sanookin: Joka laskee kätensä auran kurjelle, älköön taaksensa katsoko. Ei liene kuitenkaan kuolemansynti, jos mainitsen, että jo niin aikaisin kuin 1820-luvulla Upsalassa perustettiin "Suomalainen kansakunta" (osakunta). Sittemmin seurasi ensimmäinen suomalaisseura, joka perustettiin Kaarle Aksel Gottlundin toimesta helmikuun 20. päivänä 1830 Tukholmassa. Seuran nimeksi tuli "Tukhulmin suomalaiskunta". Perustamisajatuk- sen punaisena lankana oli: "tässä kaupungissa on paljon Suomalaisia, mutta ne oleskelevat yksi siellä, toinen täällä, niin kuin peipposet metsässä".

Seuraavana suomalaisseurana perustettiin Finska Gillet-niminen suomalaisseura. Seuran perustajana oli entinen suomalainen rumpalipoika Kemistä Gustaf Adolf Montgomery. Hän oli sittemmin sodan 1808-1809 jälkeen kohonnut everstin arvoon. Montgomery nimitettiin Jämtlannin ja sittemmin Västerbottenin läänin maaherraksi. Hän lienee ollut ensimmäinen suomalaissyntyinen maaherra Ruotsissa. Finska Gillet perustettiin helmikuussa 1858. Valtionarkistossa säilytettävissä Montgomeryn papereissa on merkintä Finska Gilletin tarkoituksesta. Näin hän kirjoittaa:

"Kuitenkin suomalaisilla olisi suurempi syy kuin muitten Ruotsin maakuntien jäsenillä tutustua toisiinsa ja rakkauden tuntein liittyä yhteen, sillä olemmehan kuin haaksirikkoiset, joitten on tuettava toisiamme raivoavia hyökyjä vastaan. (...) Tuntemme ja omasta puolestani sen tunnustan, että kunnioitamme yhteistä, kylmää, köyhää, mutta rakasta syntymämaatamme."

Kolmas 1800 – luvun loppuvuosina perustettu suomalaisseura on Tukholman Suomalainen Seura, joka perustettiin 11. helmikuuta 1894. Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherra vastusti tosin seuran perustamista, kun häneltä tiedusteltiin "ollen hän - täällä olevien suomalaisten ylin kaitsija - puuhaa jyrkästi vastaan", kuten asiakirjoista käy selville. Perustavan kokouksen mukaan todetaan, että

"tunnustaen nykyajan tunnuslauseen veljeyden, tasa-arvoisuuden ja vapauden oikeiksi päämääriksi, toimikoon seura aina voimiensa mukaan niiden saavuttamiseksi yhteiskunnassa".

Tukholman Suomalainen Seura toimii edelleen.

MAASTAMUUTTO SUOMESTA

Virallisen tilaston mukaan vuosina 1894-1924 Suomesta muutti länteen, lähinnä Pohjois-Amerikkaan, 300 355 ihmistä, jotka pääosiltaan olivat parhaimmassa iässä ja työkuontoisinta väkeä. Maastamuuttajien mukana tulivat myös yhteiskunnalliset rien-

not. Suomenkielisiä yhdistyksiä perustettiin. Suomalainen Sosialistinen Seura Ruotsissa perustettiin 1896 ja Suomalainen Nuorisoseura näki päivänvalon 1903. Raittiusihmiset olivat asialla ja 1904 perustettiin Suomalainen Raittiusseura. Myös Suomalaiset Voimistelijat-seura perustettiin ja väliillä jo nukahtanut urheilutoiminta sai uutta intoa v. 1912 Tukholman olympialaisten ansiosta, jolloin Hannes Kolehmainen mainitaan juosseen Suomen maailmankartalle.

Maastamuuttoon vaikuttivat erityisesti vaikeat poliittiset olot Suomessa. Esimerkiksi ns. sortovuosien aikana kirjattiin korkein muuttoluku yhtenä vuotena (1902): 23 152, jonka luvun muodostivat pääasiassa nuoret miehet.

Voidaan sanoa, ettei maastamuuttajille useinkaan ollut impä heiluttamassa valkealla liinalla. Oli kuitenkin lähde. Vuodet 1909-1913 olivat väkirikkaampia. Ensimmäisen maailmansodan alettua 1914 maastamuutto Suomesta tyrehtyi ja se oli virallisen tilaston mukaan pienimmillään 1919 ollen vain 1 085, mutta seuraavana se oli jo 5 595. Näin virallisen tilaston mukaan, mutta vuodet 1918-1919 olivat paljon muuttorikkaampia, paljon suurempia. Mainittakoon vain, että Vänstergrupernas Finlandskommittén (Vasemmistoryhmien Suomen komitea) toimenpiteiden kautta yli 600 sotapakolaista muutti Neuvosto-Venäjälle reittiä Tukholma-Tallinna-Pietari. Tätä ennen oli Ruotsin hallituksen tietien sallittu maastamuutto Wardön (Vuoreija) kautta.

KIRJALLINEN TOIMINTA

Lukiessaan lähettiläs Alexia Gripbergin raportteja maansa hallitukselle, voi helposti todeta, kuinka vakavana asiana pidetään sitä, että suomenkielistä kirjallisuutta painetaan ja sitä toimitetaan Suomeen. Merkittävää oli, että suomenkielinen painettu teksti tarkoitettuna siirtolaisille tapahtui mm. lehden kautta. Tukholman

Suomalaisen Seuran ylimääräinen kokous päätti perustaa oman lehden 12. huhtikuuta 1918. Lehden nimeksi tuli VIESTI. Aluksi sitä toimitettiin "omin voimin". Nämä omat voimat olivat K.Hautala, Mikko Hyrskymurto, E. Karelfelt (Karjalainen), Pekka Lindqvist ja Vilho Vuokko. Selostamatta pitemmälti lehden toimitustyötä, on kuitenkin paikallaan kertoa, että puna-

pakolaisina Ruotsiin saapuneet henkilöt ottivat vastuun sittemmin lehden toimitamisesta. VIESTI-lehdestä huolehtimaan valittiin Edvard Gylling, Allan Wallenius ja Lauri Letonmäki toimitusneuvostona, Gyllingin toimiessa sen puheenjohtajana. Kössi Kaatra valittiin lehden toimitus-sihteeriksi.

Tukholman Söderissä sijainnut folkethus/kansan-työväentalo oli Tukholman Suomalaisen Seuran kokoontumispaikka vuodesta 1916 lähtien 1920-luvun alkuvuosille. Siellä tiedetään vierailleen luennoitsijoina ja puhujina mm. Lauri Letonmäki, Jalo Kohonen ja Edvard Gylling. Lisäksi on kerrottu, että madame Alexandra Kollantay puhui folkethusissa ruotsinsuomalaisille.

RUNOA JA PROOSAA

Silloisten ruotsinsuomalaisten keskuudessa kiinnitettiin huomiota kirjallisuuteen. Tukholmassa toiminut Frams förlag painatti näitä suomenkielisiä painotuotteita. Näistä merkittävimiksi muodostuivat Otto Ville Kuusisen kirja "Suomen vallankumouksen itsekritiikkiä", joka painettiin Tukholmassa, mutta jonka Ruotsin valtiollinen poliisi takavarikoi. Nimimerkillä Henkipatto julkaisi Kössi Kaatra tilityksen vuoden 1918 kansalaissodasta

"Punaiset ja valkoiset" ja omisti sen Ilmari Rantamalan muistolle. Kirja ilmestyi vuonna 1919. Kaatra kirjoitti omaelämäkertateoksen "Äiti ja poika", joka kohoa korkealle taiteelliselle tasolle. Tämä teos ilmestyi 1924. Kuuluisimman teoksensa Kaatra julkaisi 1922 nimeltä "Alhaisolauluja", teos on noussut uudelleen kirjamarkkinoille vuoden 1978 lopulla.

Toisena merkittävänä kirjallisena henkilönä tulee esiin kirjastonhoitaja Allan Wallenius, joka toimi ns. punaisen hallituksen asiainhoitajana (chargé d'affaires)

Tukholmassa. Allan Walleniuksen kohdalla kansalaissota muodostui veljessodaksi, sillä hänen veljensä oli jääkärikapteeni, joka kaatui Raudun taistelussa. Mainittakoon tässä yhteydessä se, että myös Yrjö Sirolan ja Kullervo Mannerin kohdalla tapahtui samalla tavalla, sillä veljekset olivat asettuneet punaisten ja valkoisten leireihin. Allan Wallenius julkaisi kaksi teosta Ruotsissa, ennen kuin hänet Ruotsin valtiollisen poliisin toimesta karkotettiin. Myöhemmin Wallenius kävi useita kertoja Ruotsissa salateitse.

Vuosien 1918-1924 aikana painettiin ainakin viisitoista kirjallista painotyötä Tukholmassa. Mainitaan, että niitä toimitettiin salateitse Suomeen. Saatavan selvityksen mukaan painotuotteiden levitystyössä olivat laivamiehet näytelleet merkittävää osaa, sillä raporttien mukaan heidän mainitaan olleen "saman hengen lapsia" kuin painotöiden julkaisijatkin.

MINISTERIKOKOUS

Tukholma oli muodostunut merkittäväksi etappipaikaksi suomalaisille. Ensin olivat Tukholmaa pitäneet etappipaikkanaan ennen ensimmäistä maailmansotaa jääkärit. Nämä arviolta 1800 suomalaista matkustivat Holsteinissa sijaitsevalle Lockstedtin leirille Saksaan. Nämä partiolaisiksi mainitut matkaajat olivat olleet hyvissä väleissä Tukholman suomalaisten kanssa. Sitteen tulivat punapakolaiset. Heidän vastaanottonsa oli myös ystävällistä. Samanaikaisesti tiedetään Tukholmassa olleen seuraavat Suomen Kansanvaltuuskunnan (punainen hallitus) jäsenet Edvard Gylling, Lauri Letonmäki, Jalo Kohonen ja O.V. Kuusinen. Lisäksi olivat molemmat asiantuntijat Allan Wallenius ja Arthur Usenius. Hugo Sillénin kertoman mukaan "ministerikokous" pidettiin hänen huvilassaan Mälarhöjdenissä. Myöhemmin hänen luonaan kävi myös Kullervo Manner ja Yrjö Sirola, joista viime mainittu teki matkan halki Ruotsin 1923, jolloin hän oli käynyt Poh-

jois-Ruotsissa järjestämässä REVONTULET-lehden asioita ja matkusti sitten Tukholmaan.

MONENLAISIA KOHTALOITA

Vasemmistoryhmien Suomen komitea oli pyytänyt Ruotsin viranomaisilta, että ne sirtolaiset, jotka vapaaehtoisesti haluavat muuttaa Ruotsista Neuvosto-Venäjälle, heille varattaisiin siihen mahdollisuus. Vasemmistoryhmien Suomen komitea lopetti virallisesti toimintansa 1923.

Ulkosuomalaisten poliittinen ja kirjallinen toiminta hiljeni Ruotsissa vuoteen 1924 mennessä. Näin kävi myös Tukholman Suomalaiselle Seurallekin. Sen toiminta alkoi 1930-luvun alussa uudelleen ja on jatkunut edelleen.

Näin oli yhden suomalaisen kansanosan kohtalonvaihe päätynyt Ruotsin kunnikaallisella maaperällä, mutta sittemmin alkoi uusi siirtolaisuus: sotalapset ja sotapakolaiset sekä suuri muuttoaalto 1950-luvun keskivaiheilla.

LENINKILIIKE

RA - KE
TURKU

Kauppiaskatu 9 - Puutarhakatu 10